

BOLALARDA IDROKNI RIVOJLANTIRISH

Marg‘ilon Pedagogika kolleji o‘qituvchisi
Umarova Diyora Rashidovna

Annotasiya: *Bolalarda idrokni rivojlantirish xaqida ma‘lumotlar berilgan.*

Kalit so‘zlar: *maktabgacha yosh, idrok, ijodiy o‘yin, sahna o‘yinlari, qurish yasash, soda va murakkab idrok.*

Bu insoniyat jamiyatida shunday qabul qilingan - odamlar o‘rtasidagi muloqot so‘zlashuv nutqi orqali sodir bo‘ladi va tushunarli bo‘lish uchun siz yaxshi diksiyaga, ya‘ni tushunarli va aniq talaffuzga ega bo‘lishingiz kerak.

Kichkina bolaning nutqi kattalarnikidan juda farq qiladi, chunki kichkintoy hali ko‘p narsalarni o‘rganishi kerak. Bolaning so‘z boyligini rivojlantirish va boyitish uchun u bilan maxsus mashqlar yordamida shug‘ullanish, maxsus o‘yinlar o‘ynash kerak. Shunda bolaga o‘z xohish-istaklari va fikrlarini ifodalash ancha oson bo‘ladi, unga tengdoshlari va kattalar bilan muloqot qilish osonroq bo‘ladi.

O‘quv muvaffaqiyati, shuningdek, bolaning tovushlarni, so‘zlarni qanchalik yaxshi eshitishi va talaffuz qilishiga bog‘liq - qanchalik yaxshi bo‘lsa, u savodliroq yozadi. Agar siz chaqaloq bilan mashg‘ulotlar uchun kerakli vazifalarni tanlaydigan nutq terapevtiga o‘z vaqtida murojaat qilsangiz, yozma muammolardan qochishingiz mumkin.

Shu sababli, ota-onalar farzandidagi fonemik idrok bilan bog‘liq muammolarga qanchalik tez e‘tibor berishsa, bu hamma uchun, birinchi navbatda, o‘z tengdoshlari orasida o‘zini begonadek his qilmaydigan, lekin unga osongina qo‘shiladigan chaqaloqning o‘zi uchun shunchalik yaxshi bo‘ladi.

Bolalarda idrokni rivojlantirishning bir qator yo‘llari va usullari mavjud. Bolalarda idroqni rivojlantirish uchun foydalaniladigan tavsiyalar:

O‘yinlar va o‘yinchoqlar orqali bolalarning idrokni rivojlantirishiga yordam berish mumkin. O‘yinlar o‘ynash orqali bolalar o‘zlarini fizikaviy, kognitiv va ijtimoiy rivojlantirishlari mumkin. Mazmuniy o‘yinlar, jadal o‘yinlar, qo‘shiqlar, kitoblar va boshqa o‘yinchoqlar, tushunchalarini kuchaytirish va ularning o‘rganishni rag‘batlantirish uchun foydalanilishi mumkin.

Bolalarga qo‘llash - ularning idrokni rivojlantirishning muhim qismlaridan biri. Ular bilan o‘sha ishni amalga oshirish, o‘z ishlarini bajarish va o‘zlarini o‘rgangan narsalarni ishlatish orqali ularning idrokini rivojlantirishga yordam berish mumkin. Masalan, qog‘oz qatlamalari, konstruktorlar, mozaiklar, rangli qalam va pensillar, chizish kitoblaridan foydalanish, matematik masalalar yechish, kasb-hunar bilan shug‘ullanish va boshqa amaliy mashg‘ulotlar orqali bolalarning idrokini rivojlantirishga yordam berish mumkin.

Bolalarni so‘zlashish va suhbatlashish bilan o‘zaro aloqalarni rivojlantirish ham ularning idrokini oshirishga yordam berishi mumkin. Ular bilan gapirish, savollar so‘rash, ularning fikrlarini eshitish va ularning fikrlarini bayon qilish, suhbatga qatnashishni

rag'batlantirish va ularning o'z fikrlarini ifoda qilishga imkon berish kabi amaliyotlar ularning tushunchalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.

Bolalarni ko'rgazma, tadqiqot va o'rganishga rag'batlantirish ham ularning idrokni rivojlantirishini oshirishga yordam berishi mumkin. Ko'rgazmalar orqali bolalar tabiat, hayvonlar, dunyo tarixi, ilm-fan, san'at va boshqa mavzular haqida bilimlarini oshirishadi. Tadqiqotlar va o'rganish orqali esa ularning ilmiy g'oyalarini rivojlantirish, savollar berib savollarini qo'llab-quvvatlash va yangi bilimlarni o'rganishga imkon berish mumkin.

Bolalarni san'at va musiqa bilan bog'lash ularning idrokni rivojlantirishga yordam beradi. Rangli qalamlar bilan chizish, mozaik va konstruktorlar bilan tasvir ishlash, musiqa, qo'shiqlar yoki musiqa vositalari bilan bog'liqlik kurish, dramatik san'at va teatr asboblardan foydalanish va boshqa san'at faoliyatlariga qatnashish orqali bolalar o'zlarini ifoda qilish va o'zlarini o'rganish imkoniyatlarini oshirishlari mumkin.

Bolalarning idrokni rivojlantirishiga yordam berish uchun bir nechta o'yinchoqlar mavjud. Bu o'yinchoqlar bolalarning tushunchalarini va o'rganish qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam berishi bilan bir qatorda o'yin va ta'limni jamlagan holda bo'ladi. Quyidagi o'yinchoqlar bolalar uchun eng yaxshi usul bo'lishi mumkin:

Mozaiklar, bolalarni tasvir ishlash, ranglar va shakllar bilan o'zaro bog'lash, tarkibiy tuzilishni tushunish, tasavvur qilish va kreativ fikrlashni oshirishga yordam beradi. Mozaiklar bilan o'yin o'ynash orqali bolalar o'zlarini ifoda qilish, tasavvur qilish, tarkibiy tuzilishni tushunish va ranglarni tushunish bilan bog'liq qobiliyatlarini rivojlantirishadi.

Konstruktorlar, bolalarga tasvir ishlash va obyektlarni yaratish imkonini beradi. Bu o'yinchoqlar orqali bolalar o'zlarining g'oya qilish, tasavvur qilish, inshootlarni bajarish va obyektlarni yaratish qobiliyatlarini rivojlantirishadi. Konstruktorlar, matematik va geometriya bilan bog'liq o'yinlar, inshootlarni bajarish uchun materiallar, texnikalar va tasavvur qilishni oshirishga imkon beradi.

Qog'oz va qalam kitoblar, bolalarga chizish, yozish, ranglarni qo'llash va tasvirlash imkonini beradi. Bu o'yinchoqlar orqali bolalar o'zlarini ifoda qilish, tushunchalarini bayon qilish, tasvirlash, yozish, chizish va ranglarni tushunish qobiliyatlarini rivojlantirishadi. Qog'oz va qalam kitoblar, o'zaro aloqalarni rivojlantirish, o'rganishni rag'batlantirish va kreativ fikrlashni oshirishga yordam beradi. Chizmalar, bolalarni rasm chizish, tasvirlash, ranglarni tushunish va tarkibiy tuzilishni tushunishga yordam beradi. Ular bilan o'yin o'ynash orqali bolalar o'zlarini ifoda qilish, tasvirlash, tushunchalarini bayon qilish va ranglarni tushunish qobiliyatlarini rivojlantirishadi. Tug'ilgan chizmachalar, kreativ fikrlashni oshirish, tasavvur qilish va inshootlarni bajarish uchun materiallar bilan bog'liq o'yinlar orqali ham foydalanish mumkin.

Puzzle va mantiqiy o'yinlar, bolalarni tarkibiy tuzilishni tushunish, muammolar yechish, tushunchalarini rivojlantirish va lojik fikrlashni oshirishga yordam beradi. Bu o'yinchoqlar orqali bolalar o'zlarini muammo yechishga qaratish, lojik fikrlashni oshirish, tushunchalarini rivojlantirish va muammolar yechish qobiliyatlarini rivojlantirishadi.

Bu o'yinchoqlar bolalarning idrokni rivojlantirishiga yordam berishda ko'p tomondan foydalanish uchun bir nechta usullardan faqat bir nechta misollar keltirildi. Bolalar uchun eng yaxshi o'yinchoqlar va maslahatlar har bir bolaga qarab o'zgartirishi mumkin.

Bolalaringizning yoshiga, qiziqishlariga va qobiliyatlariga qarab tanlov qilishingiz muhim. Bu misolda, ba'zi umumiy o'yinchoqlarni keltiraman, lekin yaxshi natijalar olish uchun boshqa o'yinchoqlar ham mavjud bo'lishi mumkin:

Bolalarga tasvir ishlash, tarkibiy tuzilishni tushunish, inshootlarni bajarish va kreativ fikrlash imkonini beradi. Ular shaxsiy g'oyalarni o'rnatishga imkon beradi va yaratuvchi fikrlashni oshirishda yordam beradi.

Qog'oz uchqunlari orqali bolalarga chizish, tasvirlash va rasm ishlash imkonini beradi. Ular o'rganish, tasavvur qilish va kreativ fikrlashni oshirish uchun qulaydir.

Aql charxlash o'yinlari bolalarning ehtiyojlarini va xotirani rivojlantirishga yordam beradi. Ushbu o'yinlar orqali bolalar ehtiyojlarini eslatib turish, tasavvur qilish va tushunchalarini rivojlantirishadi.

Sudoku, mantiqiy fikrlashni oshirish uchun yaxshi o'yindir. U orqali bolalar sonlar va ko'rsatkichlarni o'rganish va joylashtirishni o'rganishadi.

Jigsaw puzzle, tarkibiy tuzilishni tushunish va muammolar yechishga yordam beradi. Bu o'yin orqali bolalar tarkibiy tuzilishni tushunish va birlamchi qobiliyatlarini rivojlantirishlari mumkin.

Board o'yinlari, strategiya, logika va hamkorlik qobiliyatlarini rivojlantirish uchun yaxshi o'yinchoqlardir. Misol uchun, Monopoly, Chess, Scrabble, Risk va boshqalar.

Bu o'yinchoqlar sizning bolalaringizga qiziqishlariga va qobiliyatlariga qarab o'zgartirilishi mumkin. Har bir bolaga qarab tanlov qilib, ularning o'zlariga qiziqishlarini oshirish va rivojlantirishga yordam berish uchun mos o'yinchoqni topishingiz muhim.

Bolalar nutqini rivojlantirish uchun nutq terapevtlari tomonidan bolalar psixologlari bilan birgalikda ishlab chiqilgan fonemik idrokni rivojlantirishning maxsus usullari qo'llaniladi.

Ovozli talaffuzni shakllantirish bo'yicha bola bilan ishlash o'yin shaklida amalga oshiriladi. Buning uchun o'qituvchilar va amaliyotchi logopedlar maxsus o'yinlar va mashqlarni ishlab chiqdilar.

Fonemik idrokni rivojlantirish bo'yicha ushbu ishning dastlabki bosqichlarida nutq bo'lmagan tovushlarni o'z ichiga olgan materiallar qo'llaniladi, so'ngra ona tili bilan bog'liq barcha nutq tovushlari qamrab olinadi, bolalar allaqachon o'zlashtirganlaridan hali yetkazilmaganlarga o'tadilar. va bolaning mustaqil nutqiga kiritiladi.

Bu ish juda muhim, chunki bolalar atrofidagi kattalarning nutqini tinglashni o'rganishlari va ulardan to'g'ri talaffuzni o'rganishlari kerak.

Ushbu ish bilan bir vaqtda bola bilan eshitish, e'tibor va xotirani rivojlantirish bo'yicha mashg'ulotlar olib boriladi, bu fonemik idrokning samarali rivojlanishiga erishishga imkon beradi.

Fonemik idrokni to'laqonli shakllantirish uchun nutqning tovush madaniyati ustida ish olib borilmoqda. Fonemik idrokning rivojlanishida 6-bosqichga bo'linadi:

1-bosqich: nutqiy bo'lmagan tovushlarni tanib olish bilan boshlanadi. Eshitish xotirasi va eshitish diqqatini rivojlantirish bilan birga, ularni tanib olish va farqlashni o'rganishlari kerak.

2-bosqich: o'qituvchi bolaga bir xil tovushlar, iboralar birikmalari, individual so'zlarni o'z ichiga olgan o'yinlar va mashqlar yordamida ovozning balandligi, kuchi, tembrini farqlashni o'rgatadi.

3-bosqich: nutq terapevti tovush tarkibiga yaqin bo'lgan so'zlarni farqlashni o'rganishga yordam beradi.

4-bosqich: o'qituvchi bo'g'inlarni to'g'ri farqlashni tushuntiradi.

5-bosqich: o'qituvchi bolalarni fonemalarni (tovushlarni) farqlashga o'rgatadi, tovushlar unli va undoshlarga bo'linishini tushuntiradi. Birinchidan, unli tovushlar o'rganiladi, keyin ular undoshlarga o'tadi.

6-bosqich: so'zlarni bo'g'inlarga ajratishni o'z ichiga olgan eng oddiy tovush tahlili ko'nikmalarini rivojlantirish vaqti keldi. Nutq terapevti bolalarga kaftlari yordamida bo'g'inlar qanday hisoblanishini ko'rsatadi, urg'u berilgan bo'g'in ta'kidlanadi.

Bosqich unli tovushlarni, keyin undoshlarni tahlil qilish bilan davom etadi, shuning uchun fonematik idrok va tovush tahlili rivojlanadi.

Maktab yoshdagi davrda bolaning ruhiyati, nutqi, kognitiv rivojlanishi uchun poydevor qo'yiladi. Shuning uchun fonemik idrokning rivojlanishi ketma-ketlik bilan sodir bo'lishi kerak.

Ijodiy o'yinlar orqali bolalarga yangi bilimlar, tushunchalar berib boriladi. Bu o'yinlarda bolaning har tomonlama rivojlanishi, psixologik, bilish jarayonlari, sensor madaniyati, nutq faoliyati, aqliy qobiliyatlari takomillashadi.

Maktab yoshidagi bolalar idrokining normal o'sishi hamda ularda kuzatuvchanlikning kamol topishi ko'p jihatdan tarbiyachi, o'qituvchilarga, ularning pedagogik mahoratiga bog'liqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Sodiqova Sh.A. "Maktabgacha pedagogika" darslik T.: "Fan va texnologiya", 2012
2. Nishonova Z.T, Alimova G.K. "Bolalar psixologiyasi va uni o'qitish metodikasi" 2005
3. file:///C:/Users/Admin_15/Downloads/maktabgacha-yoshdagi-bolalar-idrokini-ijodiy-o-yinlar-orqali-rivojlantirish.pdf
4. Горовик, А. А., & Турсунов, Х. Х. У. (2020). Применение средств визуальной разработки программ для обучения детей программированию на примере Scratch. *Universum: технические науки*, (8-1 (77)), 27-29.
5. Tursunov, H. H., & Hoshimov, U. S. (2022). TA'LIM TIZIMIDA KO'ZI OJIZ O'QUVCHILARNI INFORMATIKA VA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI FANIDA O'QITISH TEXNOLOGIYALAR. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 1(5), 990-993.
6. Hamidullo o'g'li, T. H. (2022). HOZIRGI KUNNING DOLZARB IMKONIYATLARI. JAWS VA NVDA DASTURLARI. *Scientific Impulse*, 1(2), 535-537.
7. Hamidullo o'g'li, T. H. (2023). RAQAMLI TEXNOLOGIYALARI DAVRIDA CHATGPT VA HOZIRGI KUNDAGI O'RNI. *Scientific Impulse*, 2(16), 320-325.

8. Hamidullo o'g'li, T. H., & Kamolovich, B. E. (2023). IMKONIYATI CHEKLANGAN O'QUVCHILAR BILAN ISHLASH TAJRIBASI. *Scientific Impulse*, 1(7), 648-653.
9. Hamidullo o'g'li, T. H. (2023). TA'LIM TIZIMIGA MICROSOFT OFFICE 2003 VA 2020 DASTURLARINI QO 'LLANILISHI VA IMKONIYATLARI. *Scientific Impulse*, 2(13), 353-357.
10. Zokirov, S. I., Sobirov, M. N., Tursunov, H. K., & Sobirov, M. M. (2019). Development of a hybrid model of a thermophotogenerator and an empirical analysis of the dependence of the efficiency of a photocell on temperature. *Journal of Tashkent Institute of Railway Engineers*, 15(3), 49-57.
11. Xolboboyevich, X. J. (2023). TYPES AND PROPERTIES OF WOOD USED IN CARPENTRY. *International Multidisciplinary Journal for Research & Development*, 10(12).
12. Xolboboyevich, X. J. (2023). "TEXNOLOGIK TA'LIM PRAKTIKUMI" DARSLARIDA TALABALARNING KREATIVLIK SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH MAZMUNI. *Наука и технологии*, 1(2).
13. Xolboboyevich, X. J. (2023). O 'QUVCHILARNI DARSDAN TASHQARI VAQTLARIDA KASB HUNARGA YO 'NALTIRISH. *Innovations in Technology and Science Education*, 2(7), 1019-1025.
14. Xayitov, J. (2023). TALABALARDA KREATIVLIK SIFATLARNING RIVOJLANGANLIK DARAJASINI TASHXISLOVCHI METODLAR. *Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры*, 3(1 Part 2), 147-153.
15. Xayitov, J. (2022). TALABALARDA KREATIVLIK SIFATLARINI RIVOJLANTIRISHGA OID XORIJ TAJRIBASI. *Евразийский журнал академических исследований*, 2(13), 1463-1470.
16. Xolboboyevich, X. J. (2022). Using Innovation and Technology to Accelerate Progress in Education. *American Journal of Social and Humanitarian Research*, 3(10), 113-116.
17. Hayitov, J. (2022). TEXNOLOGIYA FANI O'QITUVCHILARIDA KREATIVLIKNI RIVOJLANTIRISHNING BA'ZI JIHATLARI. *Физико-технологического образование*, (3).
18. Hayitov, J. (2022). BO'LAJAK TEXNOLOGIYA FANI O'QITUVCHILARINI KREATIVLIGINI SHAKLLANTIRISH TEXNALOGIYASI. *Физико-технологического образование*, (3).
19. Xolboboyevich, H. J. (2022). Future Technology Creativity of Teachers Some Aspects of Development. *Eurasian Journal of Engineering and Technology*, 4, 55-58.
20. KHOLBOBOYEVICH, H. J. (2022, February). SCIENTIFIC AND THEORETICAL FUNDAMENTALS OF DEVELOPING THE CREATIVE QUALITIES OF TEACHERS OF FUTURE TECHNOLOGY. In *Next Scientists Conferences* (pp. 71-75).
21. Хайитов, Ж. Х. (2021). MUTAXASSISLIK FANLARINI O 'QITISH JARAYONIDA BO'LAJAK TEXNOLOGIYA FANI O'QITUVCHILARINI KREATIVLIGINI SHAKLLANTIRISH. *Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал, (1-Махсус сон)*, 308-311.

22. Хайитов, Ж. Х. (2021). BO'LAJAK TEXNOLOGIYA FANI O'QITUVCHILARIDA KREATIVLIKNI RIVOJLANTIRISHNING BA'ZI JIHATLARI. Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал, (1-Махсус сон), 304-307.
23. Gozиеv E.G O'tanov B "Hamkorlik psixologiyasi" T., Tosh D.U. 1992
24. "Bolalar psixologiyasi va uni o'qitish metodikasi".
Z.Nishonova, G.Alimova. Toshkent "O'zbekiston yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi. 2006y.
25. Choriyev, N. N. (2022). The importance of learning carpet making in folk crafts. Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching, 13, 25-28.
26. БАБАДЖАНОВ, С. Х., & ЧОРИЕВ, Н. Н. (2022). СОПРОТИВЛЕНИЕ КАЧЕНИЮ НАЖИМНОГО ВАЛИКА С РЕЗИНОВЫМ ПОКРЫТИЕМ ПРИ КАЧЕНИИ ПО ПОВЕРХНОСТИ РИФ ЦИЛИНДРА. In Молодежь и XXI век-2022 (pp. 344-347).
27. Nuritdinovich, C. N. (2023). AVTOMATLASHTIRILGAN ZAMONAVIY TO'QIMACHILIK KORXONALARIDA TALABALARNING AMALIY FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI. Научный Фокус, 1(2), 341-345.
28. Nuritdinovich, C. N. (2023). INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA TALABALARDA MUHANDISLIK KASBIGA OID KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH. O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI, 2(20), 356-360..
29. Nuritdinovich, C. N. (2023). To Develop the Creative Abilities of Future Engineers in Textiles. Web of Synergy: International Interdisciplinary Research Journal, 2(2), 32-37.
30. Choriyev, N. (2022). STUDENTS IN THE ART OF EMBROIDERY IN UZBEKISTAN INTRODUCTION TO SCHOOLS. International Bulletin of Applied Science and Technology, 2(12), 29-33.
31. Kamolovich, B. E., & Hamidullo o'g'li, T. H. (2023). SOHADA MICROSOFT OFFICE WORD 2003 VA 2021 DASTURLARI QO'LLANILISHI VA AFZALLIKLARI. Scientific Impulse, 1(11), 376-382.
32. Hamidullo o'g'li, T. H. (2023). SHAXSIY KOMPYUTER BILAN O 'ZARO ALOQADA BO 'LGAN IMKONIYATI CHEKLANGAN SHAXSLARNING ISH JOYI VA O'RNI. Scientific Impulse, 1(11), 394-398.